

УДК: 378.1+37.01+371

Вікторія Анатоліївна Балакірєва,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогічних технологій початкової освіти,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна

ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті йдеться про підготовку майбутніх учителів до організації трудового навчання молодших школярів. В результаті аналізу різних робіт студентів виявилося, що більшість студентів мала певні труднощі з обробкою різних матеріалів, технологією виготовлення та оформлення різних виробів. Дані констатувального експерименту свідчать про необхідність поглиблення знань студентів про види обробки матеріалів, способи виготовлення і оформлення виробів з паперу і картону, природних матеріалів та тканин.

Ключові слова: підготовка, організація, трудова діяльність, майбутні учителі початкової школи, молодші школярі.

Сучасний стан соціально-культурного розвитку суспільства, нові вимоги до організації професійної підготовки до трудової діяльності майбутніх учителів початкової школи зумовлюють необхідність інноваційних підходів до освіти, оновлення її змісту з урахуванням творчого розвитку особистості. За таких умов зростає роль учителя початкової школи, зорієнтованого на створення гармонійного соціокультурного, інформаційно-комунікаційного, предметно-просторового середовища і продуктів, що задовольняють матеріальні, естетичні і духовні потреби людини. Проблема розвитку системи професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до трудової діяльності та підвищення стану її якості в Україні є актуальною на державному, науковому й організаційно-методичному рівнях. Державна освітня програма враховує потребу в висококваліфікованих фахівцях у сфері підготовки майбутніх учителів початкової ланки. Актуальність вивчення питань організації трудової діяльності молодших школярів у початковій школі та відсутність педагогічних досліджень, у яких би здійснювався науково-теоретичний аналіз і узагальнювався досвід організації продуктивно-трудової діяльності відповідно до потреб сучасних соціальних перетворень й економічного розвитку країни зумовили вибір теми дослідження.

Розробляючи шляхи підвищення ефективності впливу праці на виховання молодших школярів, вивчались дослідження, де розглядалися методологічні й теоретичні проблеми (В. Афанасьєв, М. Коган, О. Богданова, Е. Мосонзон), соціально-психологічні питання формування особистості (Г. Кон, Л. Божович, В. Крутецький). Ураховувалися прикладні аспекти підготовки майбутніх учителів початкових класів (О. Бабакіна, Л. Бекірова, Л. Бірюк, І. Бужина, Н. Глузман, Т. Атрощенко). Предметом сучасних дисертаційних досліджень науковці визначають різні аспекти підготовки майбутніх учителів початкових класів до різних видів діяльності: випереджувально-корекційної

(О. Васильєва); діагностичної (С. Мартиненко), інноваційної (Л. Петриченко); для формування соціально-ціннісних орієнтацій у молодших школярів (Л. Колбіна) тощо. Незважаючи на посилену увагу вчених до проблем організації початкової освіти, підготовки майбутніх учителів, деякі важливі аспекти, а саме трудової діяльності молодших школярів все ще залишаються недостатньо або зовсім не дослідженими.

Мета статті. Вивчення проблеми та аналіз стану підготовки майбутніх учителів до організації трудової діяльності молодших школярів. Завдання статті: провести анкетування та спостереження за студентами на заняттях з метою визначення їхньої підготовки до трудової діяльності з молодшими школярами; вивчити зміст трудової діяльності молодших школярів.

Процес становлення особистості майбутнього вчителя початкової школи пов'язаний зі спілкуванням і спільною діяльністю людей. Він визначається як процес засвоєння індивідом соціального досвіду при входженні в соціальне середовище і професійну сферу, відтворення ним системи соціальних зв'язків за рахунок активного входження у довоколишній світ. У цьому процесі людина виступає активним суб'єктом саморозвитку.

Завдання викладачів вищої школи полягає в тому, щоб навчити майбутніх педагогів початкової ланки протистояти негативним впливам довоколишнього середовища, створити умови, за яких студенти змогли б здобувати досвід активного впливу на процес професійного становлення, корегувати його хід, мати можливість прийняття рішень і свободи вибору способів оволодіння цим досвідом.

Майбутні вчителі початкової школи повинні в процесі навчання у вищій школі усвідомити зміст педагогічної праці, який складається з організації «подієвої спільності» з учнем, надання допомоги в освоєнні позиції суб'єкта власного життя й діяльності. Студентам важливо знати, що головним завданням вчителя, який здійснює особистісно-зорієнтоване навчання, є допомога зростаючій

людині у визначенні й удосконалюванні її ставлення до самої себе, інших людей, до довколишнього світу, обраної професійної діяльності.

Подолати суперечності, що мають місце у шкільній практиці, між вимогами до характеру педагогічної праці, що повинна бути індивідуально-творчою, і типовою заформалізованою підготовкою майбутнього вчителя до педагогічної роботи можливо, якщо в основу освітнього процесу покласти формування й розвиток особистості вчителя, який володіє творчою індивідуальністю й активністю. Завдання полягає в тому, щоб персоніфікувати професійну підготовку майбутніх педагогів, спрямувати всі зусилля студентів не тільки на оволодіння технологією розвитку особистості учня, але і власної особистості. Найбільш значущою є зміна їхньої позиції з пасивних учасників освітнього процесу на активних його учасників і організаторів.

Змістом трудового навчання молодших школярів є: робота з папером, картоном (аплікація з різнофактурного паперу, у сполученні із тканинами, природними матеріалами, виготовлення декоративних панно, великих і площинних предметів і конструкцій для дизайну свят і розваг, декорацій, сувенірів); робота із природним матеріалом (виготовлення маленьких і великих скульптур, складання декоративних букетів із сухих і живих рослин); робота із глиною (створення декоративних прикрас, виготовлення маленьких скульптур, іграшок-сувенірів, лялькового посуду); робота із тканиною, нитками (декоративна аплікація із тканини, плетиво із синтетичної пряжі, виготовлення декоративних прикрас і предметів побуту, одягу, театральних і декоративних іграшок і сувенірів із синтетичних тканин).

Було проведено анкетування студентів з метою визначення змісту трудової діяльності та їхню професійну підготовку до роботи у початковій школі.

Повну, чітку й обґрунтовану відповідь на запитання щодо сутності трудової діяльності студента і її мети надали лише 24 %, причому за результатами вступних іспитів студентів із високими навчальними можливостями налічується майже вдвічі більше. Поняття про трудову діяльність студента 40 % отримали у ході засвоєння курсу «вступ до спеціальності» й від кураторів академічних груп; 24 % під час наслідування позитивного досвіду інших студентів; решта студентів – 36 % посилається на ЗМІ, батьків і вчителів шкіл.

Відсутність чіткого усвідомлення щодо сутності трудової діяльності позначається на недооцінці студентами її структурних елементів, зокрема, самоконтролю. Так, 42 % студентів ЕГ 1 і 41,2 % студентів ЕГ 2 припускають, що самоконтроль призводить до зайвої нервозності й невпевненості в діях; 11 % студентів обох груп уважають, що самоконтроль не відіграє ніякої ролі навчальній діяльності й тільки 40 % першокурсників ЕГ 1 та 42,7 % ЕГ 2 зазначили, що самоконтроль сприяє оптимізації їхньої діяльності.

Усі опитані студенти потребують планомірної систематичної роботи з формування в них умінь з організації трудової діяльності. Жоден студент не вважає таку роботу зайвою, що свідчить про наявність серйозних проблем адаптаційного характеру в першокурсників. Спеціальне навчання вміння вчитися повинне тривати, на їхню думку; весь період навчання.

Було виявлено такі тенденції:

- студенти не можуть сформулювати чітко мету у власній навчальній та трудовій діяльності 44,7 % студентів групи ЕГ 1 і 44 % студентів групи ЕГ 2;
- вони не задоволені організацією свого навчання (розкладом занять і консультацій, наявними навчальними предметами, обсягом самостійної і індивідуальної роботи тощо) – 50 % і 48 %;
- навчаються в повну міру своїх сил лише 41 % і 42,2 % першокурсників відповідних груп, хоча намагаються досягти успіхів у навчанні 60 % студентів ЕГ 1 і 62 % ЕГ 2;
- завжди реалізують у навчанні поставлену мету – 13 % студентів, однак ставлять перед собою навчальні цілі 43 %, 56 % першокурсників у цьому питанні покладаються на викладача;
- здійснюють самопланування в навчальній та трудовій діяльності 41 %, роблять це час від часу – 39 % студентів;
- самоперевірку, самоконтроль і самокорекцію зазвичай виконують 37 % студентів ЕГ 1 і 41 % студентів ЕГ 2; для 53 % першокурсників ці види діяльності має здійснювати викладач;
- зазначають відчуття невпевненості й нервування під час контролюючих заходів за рахунок цейтноту часу 59 % студентів ЕГ 1 і 61 % студентів ЕГ 2;
- 51 % студентів відчувають потребу у формуванні вмінь і навичок навчальної діяльності (планування, розподілу часу, усвідомленого і швидкого читання і слухання, конспектування, тезування, організації робочого місця, самоконтролю, самоаналізу), при цьому 11 % намагаються займатися особистісним саморозвитком і самовихованням, решта – 44 % формує їх методом випробувань і помилок.

Підсумовуючи результати опитування, зазначимо, що, по-перше, особливих відмінностей у змісті і проблемах освітньої діяльності студентів двох експериментальних груп не було виявлено. По-друге, лише 30 % студентів, тобто кожен третій, відчуває себе суб'єктом освітньої діяльності й намагається будувати повноправні партнерські відносини з іншими учасниками освітнього процесу – студентами, викладачами, кураторами тощо. По-третє, тільки 40 % студентів відчуває потребу у формуванні власної освітньої діяльності й такого її важливого елементу, як самоконтроль. По-четверте, на думку 42 % у їхній діяльності переважає контроль із боку викладача над самоконтролем і саме ця обставина заважає їм брати на себе відповідальність за навчальні результати і здійснювати самоуправління в освітній діяльності.

По-п'яте, для 62 % є досить складним питанням здійснення цілепокладання, планування, аналіз, коректування й самоконтроль в освітній діяльності.

На констатувальному етапі було запропоновано продуктивні завдання з трудової діяльності. Студентам пропонувалося виготовити площинну іграшку з паперу і картону - у вигляді шаблону чи способом комбінування геометричних фігур, іграшку з рухомими частинами чи виріб типу оригамі. Звертали увагу студентів на необхідність оформлення іграшки та можливість її виготовлення кількома способами. Пропонували також виготовити об'ємну іграшку з геометричних фігур: будиночок чи ляльку. Звертали увагу на використання студентами способів з'єднання деталей іграшки, оформлення об'ємного виробу. Заохочували майбутніх вихователів використовувати у художньому оформленні виробів елементи візерунків, орнаментів різних видів народного декоративно-прикладного мистецтва. Одним із діагностичних завдань для майбутніх учителів початкової школи з трудової діяльності була, робота з природним матеріалом. Студентам пропонувалося виготовити різні площинні чи об'ємні вироби, сюжетні композиції: аплікація з рослинного матеріалу або з черепашок; іграшки з жолудів, каштанів, шишок тощо. Вони могли використовувати гілочки, сірники без голівок, дріт, пластилін – для скріплення частин виробу; виготовляти вироби за власним задумом. На третьому курсі було запропоновано студентам діагностичні завдання з матеріалом вторинної сировини, під назвою «Друге життя старої речі». Студентам пропонувалося виготовити вироби, використовуючи коробочки (сірникові та інші), катушки, скляночки; допоміжні матеріали: дріт, фольгу, клей, папір, картон, нитки. Виготовляти вироби за власним задумом, оформлювати їх.

Аналіз виготовлених виробів показав, що студенти орієнтуються у властивостях матеріалів: знають, що папір тонший за картон, а картон більш цупкий; мають уявлення про різновиди паперу і картону. Проте, виготовляючи вироби з цих матеріалів, 48,5% студентів контрольної та 50,7% студентів експериментальної груп не враховували їх властивості. Так, виготовляючи об'ємну іграшку, використовували папір. Такий виріб не мав пружності, швидко втрачав форму, а виготовляючи вироби типу оригамі, часто застосовували картон, тому іграшка «ламалася» на згинах, не мала естетичного вигляду. Знали властивості і природних матеріалів, але 28,5% студентів контрольної та 33,4% студентів експериментальної груп не вміли добирати матеріали за їх властивостями у створенні виробів: використовували свіже листя для створення площинних та об'ємних композицій, «старі» каштани і жолуді, які важко розколдовати, різати. Гірше студенти орієнтувалися у властивостях різних груп покидькових матеріалів: тільки 29,3% студентів контрольної та 27,2% студентів

експериментальної груп. Зважаючи на те, що існують різні види тканин: шовкова тканина легка, вовняна більш цупка тощо, студенти намагалися враховувати їх властивості у практичній діяльності. Але більшість з них – 58,8% студентів контрольної групи та 51,5% студентів експериментальної не добирали тканини в залежності від призначення виробу: шили торбинки з прозорої тканини, спробували вишивати на войлоці тощо.

Дані констатуючого експерименту свідчать, що тільки 45% студентів контрольної та 47,2% – експериментальної груп зуміли самостійно визначити спосіб та послідовність виготовлення виробів, інші зверталися за допомогою до викладача. 43,4% студентів контрольної та 42,9% студентів експериментальної груп обирали доцільний спосіб виготовлення виробу, обґрунтовували своє рішення. 59,3% студентів контрольної та 57,2% студентів експериментальної груп передавали характерні особливості форми, пропорції, розміру частин виробу. Проте більшість студентів відчували труднощі із знаходженням кількох конструктивних рішень, виготовляли вироби переважно за зразком. Незначна кількість майбутніх учителів початкової школи зуміла узагальнювати образ, враховувати зв'язок між призначенням і характером конструкції виробу.

Таким чином, у результаті аналізу різних робіт студентів виявилось, що незначна кількість майбутніх учителів початкової школи навчилася виготовляти і художньо декорувати вироби з різних матеріалів. Здебільшого, це студенти, які закінчили педучилище чи педагогічний коледж. Більшість студентів ще відчували певні труднощі з обробкою різних матеріалів, технологією виготовлення та оформлення різних виробів. Дані констатувального експерименту свідчать про необхідність поглиблення знань студентів про види обробки матеріалів, способи виготовлення і оформлення виробів з паперу і картону, природного, матеріалів та тканин; розробки методики підготовки до організації трудової діяльності майбутніх учителів початкової школи. Професійну підготовку майбутнього вчителя початкової ланки розглядаємо як відкриту систему, яка є складником вищої освіти, набуває своєрідності, залежно від напряму і спеціалізації майбутнього фахівця, зокрема для вчителя початкової школи. Організація трудової діяльності молодших школярів у практиці професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи за системним підходом здійснюється в спеціально організованій діяльності, де засобами спеціально розроблених технологій повною мірою розкривається особистісний та системний аспекти професійно-педагогічної діяльності. Подальшу роботу вбачаємо у розробці дослідної програми з трудового навчання молодших школярів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Парахіна С. В. Продуктивне навчання – особливий вид діяльності / С. В. Парахіна // Управління школою. – 2008. – № 11–12.
2. Підласий І. П. Продуктивний педагог. Настільна книга вчителя / Підласий І. П. – Харків: Основа, 2010. – 158 с.
3. Савченко Л. О. Системний підхід до педагогічного діагностування якості освіти студентів / Л. О. Савченко // Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К.: ВІКНУ, 2013. – Вип. № 41. – С. 197–202.
4. Степанова Л. В. Методика трудового навчання в початкових класах: Навчально-методичні матеріали для ступеневої підготовки початкових класів у вищих педагогічних закладах освіти: «Технологія». Методика трудового навчання. Модуль 1. / Л. В. Степанова. – Івано-Франківськ. – 2007. – 86 с.
5. Ушинський К. Д. Праця в її психічному і виховному значенні / К. Д. Ушинський // Вибрані педагогічні твори: В 2 т. – К.: Рад. шк., 1983. – Т. 1. – 109 с.
6. Хорунжий В. І. Практикум в навчальних майстернях з методикою викладання / В. І. Хорунжий. – Вид. 2-ге, доповнене. – Тернопіль: Астон, 2005. – 252 с.

REFERENCES:

1. Parakhina, S. V. (2008). Produktivne navchannia – osoblyvyi vyd diialnosti [Productive learning is a special kind of activity]. Upravlinnia shkoloiu – School management, 11–12 [in Ukrainian].
2. Pidlasyi, I. P. (2010). Produktivnyi pedahoh [Productive Pedagogue]. Kharkiv: Osnova [in Russian].
3. Savchenko, L. O. (2013). Systemnyi pidkhid do pedahohichnoho diahnostuvannia yakosti osvity studentiv [System-oriented approach to pedagogical diagnosis of the quality of students' education]. Zbirnyk naukovykh prats Viiskovoho instytutu Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka – Collection of scientific works of the Military Institute at Taras Shevchenko National University of Kyiv, 41, 197–202 [in Ukrainian].
4. Stepanova, L. V. (2007). Metodyka trudovoho navchannia v pochatkovykh klasakh: Navchalno-metodychni materialy dla stupenevoi pidhotovky pochatkovykh klasiv u vyshchyykh pedahohichnykh zakladakh osvity: «Tekhnolohiia». Metodyka trudovoho navchannia. Modul 1. [Methodology of labour training in primary school: Educational and methodical materials for the level training of elementary classes in higher educational institutions of education: “Technology”. Methodology of labour training. Module 1]. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
5. Ushynskiy, K. D. (1983). Pratsia v yii psykhychnomu i vykhovnomu znachenni [Labour in its mental and educational sense]. Vybrani pedahohichni tvory – Selected pedagogical works (Vols. 1). K.: Rad. Shk [in Ukrainian].
6. Khorunzhyi, V. I. (2005). Praktykum v navchalnykh maisterniakh z metodykoiu vykladannia [Practicing in teaching methods at educational workshops] (2nd ed., rev.). Ternopil: Aston [in Ukrainian].

Викторія Анатольевна Балакірева,
кандидат педагогічних наук, доцент,
заведуючий кафедри педагогічних
технологій начального образования,
Государственное учреждение «Южноукраинский национальный
педагогический университет имени К.Д. Ушинского»,
ул. Старопортофранковская, 26, г. Одесса, Украина

ПРОБЛЕМА ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К ОРГАНИЗАЦИИ ТРУДОВОГО ОБУЧЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

В статье раскрыты вопросы, которые изучают проблемы и анализируют состояние подготовки будущих учителей к организации трудовой деятельности младших школьников. Задачи статьи: провести анкетирование и наблюдение за студентами на занятиях с целью определения их подготовки к трудовой деятельности с младшими школьниками; изучить содержание трудовой деятельности младших школьников.

Новые требования к организации профессиональной подготовки к трудовой деятельности будущих учителей начальной школы обуславливают необходимость инновационных подходов к образованию, обновление его содержания на основе творческого развития личности. Проблема развития системы профессиональной подготовки будущих учителей начальной школы к трудовой деятельности и повышение состояния ее качества в Украине является актуальной на государственном, научном и организационно-методическом уровне. Актуальность изучения вопросов организации трудовой деятельности младших школьников в начальной школе и отсутствия педагогических исследований, в которых бы осуществлялся научно-теоретический анализ и обобщался опыт организации продуктивно-трудовой деятельности в соответствии с потребностями современных социальных преобразований и экономического развития страны обусловили выбор темы исследования.

В результате анализа различных работ студентов было выявлено, что незначительное количество

будущих учителей начальной школы умеют изготавливать и художественно декорировать изделия из различных материалов. Как правило, это студенты, которые закончили педучилище или педагогические колледжи. Большинство студентов имели определенные трудности с обработкой различных материалов, технологии изготовления и оформления различных изделий. Данные констатирующего эксперимента свидетельствуют о необходимости углубления знаний студентов о видах обработки материалов, способы изготовления и оформления изделий из бумаги и картона, природного, материалов и тканей. Разработана методика подготовки к организации трудовой деятельности будущих учителей начальной школы.

Профессиональную подготовку будущего учителя начального звена рассматриваем как открытую систему, которая является составной высшего образования, приобретает своеобразие, в зависимости от направления и специализации будущего специалиста, в частности для учителя начальной школы. Организация трудовой деятельности младших школьников в практике профессиональной подготовки будущих учителей начальной школы исходя из системного подхода осуществляется в специально организованной деятельности, где средствами специально разработанных технологий в полной мере раскрываются личностный и системный аспекты профессионально-педагогической деятельности. Дальнейшую работу мы видим в разработке исследовательской программы по трудовому обучению младших школьников.

Ключевые слова: подготовка, организация, трудовая деятельность, будущий учителя начальной школы, младшие школьники.

Victoria Anatoliivna Balakireva,
Candidate of Pedagogic Sciences,
Associate Professor at the Department of
Primary education pedagogical technologies,
«South- Ukrainian National Pedagogical
University named after K. D. Ushinsky»,
Staroportofrankivska street, 26, Odessa, Ukraine

THE PROBLEM OF THE FUTURE TEACHER TRAINING IN ORGANIZING LABOUR EDUCATION OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN

The problem of the future teacher training in organizing labour education of junior schoolchildren is analysed in the article. The objectives of the article are, as follows: to conduct questionnaires and supervision of students at classes in order to determine their preparedness for work with junior pupils; to study the content of the work with junior pupils. The problem of developing a system of professional training targeted to future primary school teachers alongside with the improvement of its (primary school) quality in Ukraine seem to be topical and urgent at the state, scientific and organizational-methodical levels.

The results of the analysis of various students' activities revealed that a small number of the future primary school teachers were able to make and artistically decorate products from various materials. Typically, these are the students who are college or pedagogical college graduates. Most students had some difficulties with the processing of various materials, the technology of manufacturing and designing various products. The data of the stating experiment testify the necessity to deepen students' knowledge about the types of material processing, methods of manufacturing and designing of products made of paper and cardboard, natural materials and fabrics; as well as to develop the organization methodology of the future primary school teachers' work.

We consider professional training of the future primary school teachers as an open system, which is a component of higher education and gains its identity (for a primary school teacher, in particular), depending on the education area and specialization of a future specialist. The organization of junior pupils' labour activity in practice of the professional training targeted to the future primary school teachers, based on a system-centred approach, is carried out in a specially organized activity, where the means of specially developed technologies fully reveal personal and systemic aspects of profession-oriented and pedagogical activities.

We see perspectives in further developing a pilot program on labour education intended for junior pupils.

Key words: training, organization, labour activity, future primary school teachers, junior schoolchildren.

Подано до редакції: 04.01.2018 р.

Рекомендовано до друку: 15.01.2018 р.

Рецензент: д.пед.н., професор А. М. Богуш